

فصلنامه مطالعات کتابداری و علم اطلاعات

دانشگاه شهید چمران اهواز، بهار ۱۳۹۷

شماره پیاپی ۲۳، صص: ۱۴۸-۱۳۵

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۰۱/۰۲

بررسی میزان انطباق فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا

مرتضی کوبی^۱

فریده عصاره^۲

سمیه علمدار^۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان انطباق فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا انجام شده است. **روش:** روش پژوهش پیمایشی و از نوع تحلیل محتواست. گردآوری داده‌ها با استفاده از یک سیاه‌وارسی محقق‌ساخته صورت گرفت و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل فراوانی و درصد استفاده شده است. **یافته‌ها:** تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا ۹۲ درصد است **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشان داد که نسبت به گذشته، ناشران نیز به اهمیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار پی برده‌اند، و در هنگام دریافت فیپا اطلاعات درست و مستند را به فهرست‌نویسان کتابخانه ملی ارائه می‌دهند و پس از انتشار کتاب نیز اطلاعات را تغییر نمی‌دهند.

واژه‌های کلیدی: فهرستبرگه‌های فیپا، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، نرم‌افزار رسا

kokabi80@yahoo.com

osareh.f@gmail.com

salamdar2011@yahoo.com

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

مقدمه

در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم برای احتراز از مشکلاتی چون وقت‌گیر و هزینه‌بر بودن فهرست‌نویسی، عدم هماهنگی فهرست‌نویسی میان کتابخانه‌ها و تمرکز کتابخانه‌ها روی فعالیت‌های فهرست‌نویسی به جای خدمات‌دهی، فکر تهیه فهرستبرگه هر کتاب هم‌زمان با انتشار آن توسط برخی کتابداران آمریکایی و انگلیسی مطرح شد؛ چرا که از مهم‌ترین مزایای فیپا، یکدستی و هماهنگی در فهرست‌نویسی، جلوگیری از انجام کارهای تکراری، اطمینان از صحت و درستی کار، تسریع در امر اشاعه اطلاعات، و غیره است (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰). اگر چه این پیشنهاد در همان زمان عملی نشد، اما شکل رسمی آن از ابتدای دهه ۷۰ میلادی در کتابخانه کنگره آمریکا و کتابخانه ملی بریتانیا با همکاری ناشران این کشورها شروع شد و سپس به دیگر نقاط دنیا گسترش یافت (مزینانی، ۱۳۸۱). این روند در ایران نیز فراز و نشیب‌های زیادی داشت تا اینکه در تاریخ ۱۳۷۵/۱۲/۱۵ هیئت وزیران، فهرست‌نویسی پیش از انتشار را برای همه ناشران، اعم از دولتی و بخش خصوصی اجباری اعلام کرد، و مسئولیت اجرایی آن را بر عهده کتابخانه ملی گذاشت. در این راستا از اواخر مهرماه ۱۳۷۷ کتابخانه ملی با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی این امر را به مرحله اجرا گذاشت و فهرست‌نویسی پیش از انتشار برای انتشارات ایرانی به طور منظم آغاز شد (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰).

در سال‌های اخیر نیز صدور فیپای الکترونیکی (ECIP)^۴ به منظور امکان فرآیند درخواست و صدور فیپا از طریق اینترنت در کتابخانه‌های کنگره آمریکا، کتابخانه بریتانیا، کتابخانه ملی کانادا و کتابخانه‌های ملی اکثر کشورهای دنیا آغاز شده است. در کشور ایران نیز از اواخر سال ۱۳۸۶ طرح صدور فیپای الکترونیکی به اجرا درآمد و هم اکنون بیش از ۶۵۰۰ ناشر در این طرح عضو شده‌اند و از این طریق برای کتاب‌های منتشره خود فیپا دریافت می‌نمایند. ناشران می‌توانند از طریق اینترنت، بعد از دریافت شناسه کاربری و رمز عبور از واحد فیپا، با مراجعه به قسمت درخواست فیپا وبگاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران فرم الکترونیکی درخواست فیپا را تکمیل و به همراه متن کتاب که ضمیمه فرم می‌شود به واحد فیپا ارسال نمایند (همان).

پس از انتشار کتاب، ناشر دو نسخه از آن را، براساس قانون واسپاری، به کتابخانه ملی تحویل می‌دهد. در کتابخانه ملی، کنترل‌هایی بر روی کتاب و متن آن و متن فیپای آن انجام

می‌شود. در این مرحله اگر ناشر در کتاب تغییراتی همچون قیمت یا تعداد صفحات آن داده باشد، یا اشتباهاتی توسط فهرست‌نویس صورت گرفته باشد، کتابخانه ملی آنها را در بانک کتابشناسی خود اصلاح می‌کند. از آنجایی که فهرست‌نویسی پیش از انتشار به منظور همگونی در فهرست‌نویسی، جلوگیری از انجام کار تکراری، افزایش سرعت بازیابی منابع در کتابخانه، صرفه‌جویی در بودجه، اطمینان از صحت و درستی کار، افزایش سرعت بازیابی منابع در کتابخانه و ... انجام می‌گیرد، لذا باید دقت کافی مبذول گردد تا عناصر اطلاعاتی به درستی در کتاب‌ها چاپ شود، تا کتابخانه‌ها دچار اتلاف وقت و نیروی انسانی برای دوباره کاری در زمینه فهرست‌نویسی نشوند و در نتیجه، کتاب سریع‌تر در قفسه قرار گیرد و مراجعه‌کننده به سادگی به منبع اطلاعاتی خود دست یابد. این امر مستلزم این است که در مرحله نخست ناشر اطلاعات درست و مستند را جهت فهرست‌نویسی پیش از انتشار به فهرست‌نویس ارائه دهد. در مرحله بعدی، فهرست‌نویس با دقت و صحت کار تهیه فهرست‌نویسی پیش از انتشار را انجام دهد و در آخرین مرحله، ناشر فرم اطلاعات پیش از انتشار را با دقت در کتاب درج کرده باشد. بدیهی است که عدم دقت و اهمال در هر یک از مراحل ذکر شده سبب می‌شود که در فهرست‌نویسی پیش از انتشار و فهرست‌نویسی بعد از انتشار ناهمگونی ایجاد گردد. (ربیعی و باب‌الحوائجی، ۱۳۹۰)

بنابراین پرواضح است که میزان موفقیت کتابخانه ملی در دستیابی به اهداف فیپا حاصل همکاری ناشران با کتابخانه ملی است در صورتی که اطلاعاتی که ناشران در مرحله پیش از انتشار به منظور دریافت فیپا به کتابخانه ملی ارائه می‌دهند، همان اطلاعاتی باشد که پس از انتشار کتاب در آن درج می‌کنند، این میزان ناهمگونی به حداقل خواهد رسید و از بسیاری دوباره‌کاری‌ها و در نتیجه صرف هزینه اضافی و اتلاف وقت و نیروی انسانی جلوگیری خواهد شد (همان). اما بر اساس نتایج پژوهش ربیعی و باب‌الحوائجی وجود اشتباهات در فهرستبرگه‌های فیپا علاوه بر این که ناشی از قصور فهرست‌نویسان کتابخانه ملی و نداشتن تخصص است ناشی از کوتاهی ناشران در هنگام ارائه اطلاعات در فرم‌های فیپای چاپی و الکترونیکی و تغییر دادن اطلاعات فهرستبرگه‌های فیپای کتابخانه ملی در زمان چاپ نیز هست. بنابراین انجام این پژوهش و بررسی میزان انطباق فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با پیشینه‌های فیپای

مندرج در نرم افزار رسا از یک سو می تواند نشان دهنده اهمیت فهرست نویسی پیش از انتشار از دیدگاه ناشران، و از سوی دیگر آیا اینکه فهرست نویسان کتابخانه ها می توانند به فهرستبرگه های فیپای مندرج در پشت صفحه عنوان کتاب ها اعتماد کنند یا اینکه این فهرستبرگه ها توسط ناشران بعد از دریافت شماره تأیید کتابخانه ملی تغییر می یابند، باشد. بنابراین با توجه به آنچه ذکر شد هدف پژوهش حاضر بررسی میزان انطباق فهرستبرگه های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در پشت صفحات عنوان کتاب ها با پیشینه های فیپای مندرج در نرم افزار رسا است. در همین راستا پژوهش حاضر در صدد پاسخ گفتن به سؤال های زیر است:

۱. به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه های فیپای مندرج در نرم افزار رسا چقدر است؟
۲. میزان موارد عدم انطباق فهرستبرگه های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه های فیپای مندرج در نرم افزار رسا به تفکیک عناصر اطلاعاتی فهرستبرگه چقدر است؟

پیشینه پژوهش

عبدمناف و عبدالرحمان^۵ (۲۰۰۶) در مقاله ای تحت عنوان "بررسی کیفیت پیشینه های فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی مالزی" به مقایسه بین توصیف پیشینه فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی مالزی با اپک این کتابخانه از نظر شباهت ها و تفاوت ها در عناصر کتابشناختی برای هر پیشینه پرداختند. یافته ها نشان داد که پیشینه های کتابشناختی فهرست نویسی پیش از انتشار با پیشینه های فهرست نویسی بعد از انتشار کتابخانه ملی مالزی در برخی موارد در سرشناسه متفاوت است. علاوه بر این برخی از تفاوت های جزئی بین پیشینه های فهرست نویسی پیش از انتشار با قواعد انگلوامریکن وجود دارد. تفاوت های مشاهده شده در پیشینه های فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی مالزی به ترتیب در عنوان (۱۷٪)، ناشر (۱۳٪)، شکل سرعنوان (۱۲٪)، محل نشر (۱۱٪)، شماره بازیابی (۸٪)، نام ناشر (۸٪)، سرعنوان موضوعی (۶٪)، و سرشناسه (۵٪) است. آنان در ادامه بیان کردند که کتابخانه های ملی مالزی برای فعالیت های فهرست نویسی پیش از انتشار خود نباید صد در صد به این پیشینه ها متکی باشند.

زارعی (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "مقایسه فهرست نویسی پیش از انتشار با

فهرست‌نویسی بعد از انتشار در مرکز کتابشناختی کتابخانه ملی ایران^{۱۳} با تجزیه و تحلیل محتوا، ۱۳۶ پیشینه فهرست‌نویسی پیش از انتشار را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌ها نشان داد که به طور میانگین در هر پیشینه ۱/۰۶ درصد خطا وجود دارد و ناهمگن‌ترین عناصر کتابشناختی به ترتیب شامل عناصر مشترک (۳۰/۴۹٪)، شناسه‌های افزوده (۱۵/۲۴٪)، عنوان (۱۴/۰۲٪)، شماره‌های رده‌بندی کتابخانه کنگره (۱۱/۵۹٪)، موضوع (۱۰/۳۷٪)، سرشناسه (۹/۱۵٪)، شماره رده‌بندی دهدهی دیویی (۸/۵۴٪) و ناشر (۶/۱۰٪) هستند.

فتوحی (۱۳۷۹) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به ارزیابی فهرست‌نویسی پیش از انتشار در ایران و میزان رضایت ناشران از فهرست‌نویسی پیش از انتشار پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد که ۸۷ درصد ناشران با طرح فهرست‌نویسی پیش از انتشار موافق‌اند ولی نسبت به مراحل آن رضایت کامل ندارند و سرعت را یکی از ملزومات این طرح دانسته‌اند. از نظر ۵۷ درصد ناشران پرسشنامه فیپا مبهم بوده است و آنان نسبت به تکمیل آن مشکل داشته‌اند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که تنها ۷۰ درصد ناشران مزایای فیپا و کارایی آن را برای کتابخانه‌ها دریافته‌اند.

گوران اوریمی (۱۳۸۹) در پژوهشی با استفاده از دو پرسشنامه محقق‌ساخته جداگانه برای ناشران و فهرست‌نویسان بخش فیپای کتابخانه ملی به بررسی میزان رضایت ناشران و فهرست‌نویسان از فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان رضایت ناشران از فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی (۶۸/۷ درصد) بیشتر از فهرست‌نویسان (۴۹/۷ درصد) است و ۵۴/۵ درصد ناشران اعلام کرده‌اند که برای دریافت فیپای کتاب‌های خود به ۸-۱۱ روز فرصت نیاز دارند به طوری که از مدت زمان این فرایند ۴۲/۳ درصد ناشران در حد متوسط رضایت دارند. یافته‌ها همچنین نشان داد که ۷۶/۵ درصد ناشران عدم مراجعه حضوری و ۵۹/۹ درصد ناشران صرفه‌جویی در زمان و سرعت را مهم‌ترین دلایل استفاده از فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی بیان کردند. ۵۸/۸ درصد ناشران قطع بودن سرور و ۳۵/۹ درصد ناشران الحاق نشدن فایل‌ها را عمده‌ترین مشکلات در انجام فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی کتاب‌هایشان دانستند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که ۵۰ درصد فهرست‌نویسان از تعداد کارکنان حاضر در انجام فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی در حد کم رضایت دارند.

ربیعی و باب‌الحوائجی (۱۳۹۰) در پژوهش خود با استفاده از روش تحلیل محتوا، به مطالعه تطبیقی میزان همگونی عناصر اطلاعاتی شامل سرشناسه، عنوان، وضعیت نشر، مشخصات ظاهری،

موضوع، رده‌بندی و شناسه افزوده در ده حوزه دانش بشری در پیشینه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیبا) و فهرست‌نویسی بعد از انتشار (فاپای) کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که میزان همگونی عناصر اطلاعاتی در پیشینه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیبا) و فهرست‌نویسی بعد از انتشار (فاپا) بالاست و بیشترین همگونی مربوط به عنصر اطلاعاتی سرشناسه (۹۶/۲ درصد) و سپس به ترتیب موضوع (۹۲/۸ درصد)، شناسه افزوده (۹۱/۳ درصد)، رده‌بندی (۸۵/۳ درصد)، عنوان (۷۹ درصد)، وضعیت نشر (۵۳ درصد) و مشخصات ظاهری (۷۲/۲ درصد) است.

بنی‌اقبال، بزرگی و خان‌سفید (۱۳۹۲) در پژوهش خود با استفاده از روش پیمایشی - مقایسه‌ای به مقایسه عناصر اطلاعاتی فیپای الکترونیکی با فیپای چاپ شده در صفحه حقوق کتاب‌های منتشره فارسی از ابتدای آغاز فعالیت فیپای الکترونیکی (۱۳۸۶) تا سال ۱۳۹۰ در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران پرداختند نتایج تحقیقات آنان نشان داد میزان همگونی در سرشناسه و عنوان، بیشترین و در شناسه افزوده، کمترین بود. بیش از ۷۰ درصد اطلاعات فیپای چاپ شده در صفحه حقوق کتاب با فیپای الکترونیکی تهیه شده در کتابخانه ملی همگونی دارد و میزان همگونی فیپای چاپ شده در صفحه حقوق کتاب با فیپای الکترونیکی در قسمت توصیفی کمتر از قسمت تحلیلی است.

روش پژوهش

در مطالعه حاضر، روش پژوهش پیمایشی و از نوع تحلیل محتوا است. جامعه مورد مطالعه پژوهش حاضر ۱۹۵۲۷۴ فهرستبرگه فیپای مندرج در پشت صفحه عنوان تمام کتاب‌های فارسی است که بین سال‌های ۱۳۷۷ (سالی که فهرست‌نویسی پیش از انتشار برای انتشارات ایرانی به طور منظم آغاز شد) و ۱۳۹۰ توسط کتابخانه ملی فهرست‌نویسی پیش از انتشار شده‌اند و روی اپک کتابخانه ملی موجود می‌باشند. برای رعایت تناسب در نمونه‌گیری به علت تفاوت تعداد کتاب‌هایی که در هر سال و در هر رده چاپ می‌شود، باید ۱۹۵۲۷۴ فهرستبرگه به تفکیک سال و رده مشخص می‌شد بنابراین ابتدا ۱۹۵۲۷۴ فهرستبرگه به تفکیک سال مشخص، سپس با نمونه‌گیری بر اساس جدول کرجسی و مورگان تعداد نمونه‌های به دست آمده در هر سال بر عدد ۱۰ (۱۰ رده دهدهی دیویی) تقسیم و تعداد نمونه‌های موجود در ده رده دیویی مشخص شد.

جدول ۱. تعداد جامعه و نمونه فهرستبرگه‌های فیپای کتاب‌های فارسی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به تفکیک سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۹۰ بر اساس جدول کرجسی و مورگان

سال تعداد فهرستبرگه‌ها	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	مجموع
جامعه	۱۶۲۱	۴۳۴۳	۵۸۴۸	۷۱۲۹	۸۲۹۸	۹۳۱۱	۱۰۲۰	۱۳۹۸	۱۸۶۷	۱۵۷	۱۵۰۱	۲۰۰۹	۳۰۴۰	۳۴۶	۱۹۵۲۷
نمونه	۳	۹	۱۱	۱۴	۱۶	۱۸	۲۰	۲۷	۳۷	۳۱	۳۰	۴۰	۶۰	۶۸	۳۸۴

از آنجایی که باید تعداد نمونه‌های هر سال بین ده رده دیویی تفکیک شود در مواردی مانند سال ۱۳۷۷، که ۳ نمونه بیشتر وجود نداشت بر اساس مقاله کوکبی (۲۰۰۸) که بیشتر کتاب‌های چاپ شده در ایران به سه رده دین، علوم کاربردی و ادبیات اختصاص دارد ۳ نمونه به رده‌های دین (۲۰۰)، علوم کاربردی (۶۰۰) و ادبیات (۸۰۰) اختصاص یافت. همچنین بعضی از اعدادی که در جدول وجود دارند هنگام تقسیم شدن بر ۱۰ اعشاری می‌شوند مثلاً برای سال ۱۳۸۰، تقسیم عدد ۱۴ بر ۱۰ می‌شود ۱/۴، و از آنجایی که نمی‌توان تعداد ۱/۴ کتاب را انتخاب کرد اعدادی که رقم اعشار آن‌ها کوچک‌تر از ۵ است به سمت پایین گرد می‌شوند. بنابراین به هر رده ۱ نمونه تعلق می‌گیرد اما چون ۴ نمونه دیگر باقی می‌ماند بر اساس مقاله کوکبی (۲۰۰۸) و شواهد موجود در فهرست رایانه‌ای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (رسا) که نشان می‌دهد تعداد کتاب‌های منتشر شده در رده دین به نسبت رده‌های دیگر در هر سال بیشتر است، از ۴ نمونه باقی مانده ۲ تا به رده دین (۲۰۰)، و به رده‌های علوم کاربردی و ادبیات هر کدام ۱ نمونه اختصاص داده شد. برای مواردی مانند سال ۱۳۸۵ تقسیم عدد ۳۷ بر ۱۰ می‌شود ۳/۷. چون رقم اعشار بالاتر از ۵ است عدد به سمت بالا گرد می‌شود، یعنی برای هر رده ۴ کتاب انتخاب می‌کنیم. بنابراین نمونه در این سال به جای ۳۷ تا ۴۰ تا می‌شود. در نتیجه در مواردی ممکن است تعداد نمونه‌های هر رده در جدول ۱ با تعداد نمونه‌هایی که در جدول ۲ نوشته شده است متفاوت باشد، اما در کل، ۱۵ رقم به تعداد نمونه جدول ۱ اضافه شده است.

بنابراین در نهایت تعداد نمونه‌ها ۳۹۹ پیشینه شد که پژوهشگران بعد از حدود ۴ ماه جستجو برای یافتن کتاب‌ها، تنها به ۲۲۸ کتاب دسترسی پیدا کردند بنابراین پژوهش روی فهرستبرگه ۲۲۸ کتاب انجام شد.

برای گردآوری داده‌ها به تهیه یک سیاه‌واری محقق ساخته بر مبنای نواحی و عناصر اطلاعاتی موجود در فهرستبرگه‌های فیپای کتاب‌ها و پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا بر اساس دومین سطح توصیف قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن مبادرت شد. اما در این پژوهش چون پژوهشگران برای یافتن کتاب‌های نمونه مجبور بودند ناشر و سال نشر را نادیده بگیرند امکان مقایسه شایک فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا وجود نداشت؛ چرا که بر اساس

جدول ۲. تعداد نمونه فهرستبرگه‌های فیبای کتاب‌های فارسی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در هر رده (بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی) در فاصله

زمانی ۱۳۷۷-۱۳۹۰

سال	موضوع تعداد نمونه فهرستبرگه‌ها	کلیات (۰۰۰)	فلسفه و روانشناسی (۱۰۰)	دین (۲۰۰)	علوم اجتماعی (۳۰۰)	زبان (۴۰۰)	علوم محض (۵۰۰)	علوم کاربردی (۶۰۰)	هنر (۷۰۰)	ادبیات (۸۰۰)	تاریخ و جغرافیا (۹۰۰)
۱۳۷۷	۳			۱				۱		۱	
۱۳۷۸	۱۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۷۹	۱۱	۱	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۸۰	۱۴	۱	۱	۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۳۸۱	۲۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۳۸۲	۲۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۳۸۳	۲۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱۳۸۴	۳۰	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۱۳۸۵	۴۰	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۱۳۸۶	۳۱	۳	۳	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۱۳۸۷	۳۰	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۱۳۸۸	۴۰	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۱۳۸۹	۶۰	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۱۳۹۰	۷۰	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷
جمع	۳۹۹	۳۹	۳۹	۴۶	۳۹	۳۹	۳۹	۴۰	۳۹	۳۹	۳۹

قواعد شماره استاندارد بین المللی کتاب: "در مواردی که اثر بدون هیچ تغییری [توسط] ناشر دیگری یا تحت مشخصات انتشاراتی ناشری دیگر تجدید چاپ [شود]، شابک آن تغییر نخواهد کرد. همچنین اگر همان اثر را تحت مشخصات انتشاراتی دیگری همان ناشر منتشر کند، شابک جدیدی به آن اختصاص خواهد یافت" (سازمان جهانی شابک، ۱۳۸۶). به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آمار توصیفی شامل فراوانی و درصد استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

قبل از بیان یافته‌های پژوهش لازم است ذکر شود که برای یافتن میانگین میزان انطباق و عدم انطباق فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا به تفکیک عناصر اطلاعاتی فهرستبرگه، نواحی و عناصر اطلاعاتی موجود در فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا مطابقت داده و جاهایی که عدم انطباقی وجود داشت مشخص شد. نتایج نشان داد که بالاترین میزان انطباق (دامنه بالا) ۱۰۰٪ و پایین‌ترین میزان انطباق (دامنه پایین) ۵۷٪ است.

۱. به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا چقدر است؟
میانگین میزان انطباق = مجموع درصد میزان انطباق تقسیم بر فراوانی

$$۲۱۰۱۵ \div ۲۲۸ = ۹۲ = \text{میانگین میزان انطباق}$$

لازم است ذکر شود ۲۱۰۱۵ مجموع درصد میزان انطباق ۲۲۸ فهرستبرگه فیپای کتاب با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا است.

بنابراین به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا ۹۲٪ است

۲. میزان عدم انطباق فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا به تفکیک عناصر اطلاعاتی فهرستبرگه چقدر است؟

جدول ۳. مقایسه نواحی و عناصر اطلاعاتی فهرستبرگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با نواحی و عناصر اطلاعاتی پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسای سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شماره رده‌بندی		شناسه افزوده‌های غیر موضوعی	شناسه افزوده‌های موضوعی	ناحیه یادداشت	ناحیه فروست	ناحیه توصیف مادی	ناحیه نشر			ناحیه ویرایش	عنوان و شرح مسئولیت		سرشناسه	ناحیه‌های فهرستبرگه فراوانی درصد انطباق و عدم انطباق
رده‌بندی دهدهی دیویی	رده‌بندی کنگره						تاریخ نشر	ناشر	محل نشر		شرح مسئولیت	عنوان		
۱۳	۱۳	۱۶	۲۳	۳۴	۷	۶۶	-	۱۳	۲	۱	۳۶	۱۸	۷	فراوانی عدم انطباق
۵/۷	۵/۷	۷/۰۱	۱۰/۰۸	۱۴/۹۱	۳/۰۷	۲۸/۹۴	-	۵/۷	۰/۸۷	۰/۴۳	۱۵/۷۸	۷/۸۹	۳/۰۷	درصد فراوانی عدم انطباق

بنابراین همان گونه که در جدول ۱ نشان داده شده است میزان عدم انطباق بین فهرستبرگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا به ترتیب در ناحیه توصیف مادی ۲۸/۹۴٪؛ شرح مسئولیت ۱۵/۷۸٪؛ یادداشت ۱۴/۹۱٪؛ شناسه افزوده‌های موضوعی ۱۰/۰۸٪؛ عنوان ۷/۸۹٪؛ شناسه افزوده‌های غیرموضوعی ۷/۰۱٪؛ نام ناشر، و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی ۵/۷٪؛ سرشناسه و فروست ۳/۰۷٪؛ محل نشر ۰/۸۷٪؛ و ویرایش ۰/۴۳٪ است. بنابراین همان گونه که نتایج پژوهش نشان داد به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا ۹۲٪، بالاترین میزان انطباق (دامنه بالا) ۱۰۰٪، و پایین‌ترین میزان انطباق (دامنه پایین) ۵۷٪ است. ناحیه توصیف مادی با ۶۶ مورد عدم انطباق (۲۸/۹۴٪) کمترین و ناحیه ویرایش با ۱ مورد عدم انطباق بیشترین میزان انطباق را داشته است. علت اینکه ناحیه ویرایش در این پژوهش بیشترین میزان انطباق را به دست آورد این بود که همه کتاب‌های چاپ شده لزوماً دارای ناحیه ویرایش نبودند.

نتیجه‌گیری

از آنجایی که کتابخانه ملی در ایران متولی دستیابی به اهداف فهرست‌نویسی پیش از انتشار به منظور همگونی در فهرست‌نویسی و جلوگیری از انجام کارهای تکراری، صرفه‌جویی در هزینه و افزایش سرعت بازیابی اطلاعات در کتابخانه‌هاست، پیرو مصوبه شماره ۱۲۶۶۷۵/ت ه مورخ ۱۳۷۵/۱۲/۸ هیأت وزیران کلیه ناشران دولتی و غیر دولتی را ملزم به دریافت فرم فهرست‌نویسی پیش از انتشار جهت درج در صفحه شناسنامه کتاب قبل از انتشار آن کردند. با توجه به بند ۴ این مصوبه مسئولیت تأیید نهایی فهرست‌های تهیه شده و تعیین ضوابط اجرایی آن به عهده کتابخانه ملی نهاده شد. طبق ماده ۵ آئین‌نامه اجرایی فیپا چاپ فهرستبرگه تأیید شده از سوی کتابخانه ملی به همراه شماره کتابشناسی آن در صفحه حقوقی یا شناسنامه کتاب یا در پشت صفحه عنوان برای کلیه کتاب‌ها الزامی می‌باشد و در متن آن بدون هماهنگی با کتابخانه ملی نباید هیچگونه تغییری داده شود (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۲). اما نتایج برخی تحقیقات (ربیعی و باب‌الحوائجی، ۱۳۹۰) (بنی‌اقبال، بزرگی و خان‌سفید، ۱۳۹۲) نشان داده است که برخی ناشران مطابق فیپای داده شده رفتار نمی‌کنند و برخی نیز ظاهراً برای اجتناب از فرایند اداری،

اطلاعات نادرست و گاه جعلی را درج و بدین ترتیب خود را از انجام مسئولیت آئین‌نامه‌ای خلاص می‌کنند. بنی‌اقبال، بزرگی و خان‌سفید (۱۳۹۲) مشکل اساسی ناهمگونی‌ها را حجم زیاد انتشارات و آگاهی نداشتن ناشران از هدف فهرست‌نویسی می‌دانند و ربیعی و باب‌الحوائجی (۱۳۹۰) در پژوهش خود بیان می‌کنند که عامل مهمی که موجب می‌شود عناصر اطلاعاتی یک پیشینه پس از چاپ کتاب دستخوش تغییر شوند. بیشتر مربوط به اطلاعاتی است که ناشران در هنگام ارائه فرم فیپا و یا نسخه الکترونیکی و حتی چاپی اثر تحویل کتابخانه ملی می‌دهند و پس از انتشار و تحویل دو نسخه از کتاب خود (طبق قانون واسپاری) آن‌ها را تغییر می‌دهند که موجب ناهمگونی در عناصر اطلاعاتی موجود در پیشینه‌ها می‌شود.

مقایسه نتایج این پژوهش که به طور متوسط میزان مطابقت فهرستبرگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه ملی با پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم افزار رسا را ۹۲ درصد نشان داد با نتایج ۷۰ درصدی میزان مطابقت صفحه حقوق کتاب با فیپای الکترونیکی در پژوهش بنی‌اقبال، بزرگی و خان‌سفید (۱۳۹۲) و همچنین مقایسه نواحی و عناصر اطلاعاتی فهرستبرگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با نواحی و عناصر اطلاعاتی پیشینه‌های فیپای مندرج در نرم‌افزار رسا پژوهش حاضر که میزان انطباق را در سرشناسه ۹۶/۹۳ درصد، عنوان ۹۲/۱۱ درصد، وضعیت نشر ۹۳/۴۳ درصد، مشخصات ظاهری ۷۱/۰۶ درصد، موضوع ۸۹/۹۲ درصد، رده بندی ۸۸/۶ درصد و شناسه افزوده ۹۲/۹۹ درصد نشان داد و مقایسه این یافته‌ها با نتایج تحقیقات ربیعی و باب‌الحوائجی (۱۳۹۰) که در آن، به طور میانگین همگونی در عنصر اطلاعاتی سرشناسه ۹۶/۲ درصد، در عنوان ۷۹ درصد، در وضعیت نشر ۵۳ درصد، در مشخصات ظاهری ۲۷/۲ درصد، در موضوع ۹۲/۸ درصد، در رده بندی ۸۵/۳ درصد و در شناسه افزوده ۹۱/۳ درصد است بهبود وضعیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار را نشان می‌دهد.

بنابر آنچه ذکر شد می‌توان گفت که نسبت به گذشته، ناشران نیز به اهمیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار پی برده‌اند، و در هنگام دریافت فیپا اطلاعات درست و مستند را به فهرست‌نویسان کتابخانه ملی ارائه می‌دهند و پس از انتشار کتاب نیز اطلاعات را تغییر نمی‌دهند اما برای بهبود هر چه بیشتر روند فهرست‌نویسی پیش از انتشار پیشنهاد می‌شود کتابخانه ملی برای ناشران کارگاه آموزشی پیرامون اهمیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار، و آشنا کردن آن‌ها با چگونگی ورود اطلاعات و اهمیت ورود اطلاعات صحیح در نسخه‌های چاپی و الکترونیکی فهرستبرگه‌های فیپا برگزار کند.

منابع

بنی اقبال، ناهید؛ بزرگی، اشرف‌السادات؛ خان‌سفید، مرضیه (۱۳۹۲). مقایسه عناصر اطلاعاتی فیپای الکترونیکی با فیپای چاپ شده در صفحه حقوق کتاب‌های منتشره فارسی از ابتدا تا ۱۳۹۰ در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۴(۴): ۱۲۰-۱۳۸

ربیعی، محبوبه؛ باب‌الحوائجی، فهیمه (۱۳۹۰). مقایسه عناصر اطلاعاتی در پیشینه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیپا) و فهرست‌نویسی بعد از انتشار (فاپا) کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: شباهت‌ها و تفاوت‌ها. فصلنامه کتاب، ۲۲(۸۵)، ۱۶۷-۱۶۲.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بازیابی ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۰، از

<http://www.nlai.Ir/Default.aspx?Tabid=193>

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بازیابی ۲۶ تیر ۱۳۹۲، از

<http://www.nlai.ir/Default.aspx?tabid=2792>

سازمان جهانی شابک (۱۳۸۶). راهنمای استاندارد بین‌المللی کتاب و موسیقی. ترجمه داریوش مطلبی. تهران: خانه کتاب.

فتوحی، نوش‌زاد (۱۳۷۹). ارزیابی فهرست‌نویسی پیش از انتشار در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.

گوران اوریمی، کبری (۱۳۸۹). بررسی میزان رضایت ناشران و فهرست‌نویسان از فهرست‌نویسی پیش از انتشار الکترونیکی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.

مزیانی، علی (۱۳۸۱). فهرست‌نویسی پیش از انتشار و تأثیر آن بر حوزه کتابداری و کتابخانه‌های ایران. فصلنامه کتاب، ۱۳(۳)، ۱۸۲-۱۸۷.

Abd Manaf, Z.; Abdul Rahman, R. (2006). Examining the quality of National Library of Malaysia (NLM) cataloguing in publication (CIP) records. *Library Review*, 55(6), 363 – 373.

Kokabi, Mortaza (2008). The changing role of religion in Iranian books. *IFLA journal*, 34(3). 280-285.

Zarei, Hajar (2012). Comparison of Cataloging in Publication (CIP) with Cataloging – after- Publication (Opac) of Iran National Library Bibliographic Center. *Eurojournals Publishing*. 50, 55-61.